

Tartu Universitet
Fakultetet for Kunst og Humaniora
College for fremmedsprog og kulturer
Afdeling for skandinavistik, (Dansk sprog og litteratur)

SAMMENLIGNELSE AF STØD I DANSK OG VÖRU SPROG

Bachelorprojekt

Mari-Liis Schmidt

Vejleder: Nicholas Hedegaard Mikkelsen

Tartu 2017

Indholdsfortegnelse

1. Indledning.....	3
1.1 Problemstilling.....	3
1.2 Opbygning af min opgave.....	4
1.3 Metode og fremgangsmåde.....	5
1.4 Analyse.....	7
2. Vöru sprog.....	8
2.1 Hvad er vöru sprog?.....	8
3. Hvad er stød?.....	10
3.1 Stød i dansk.....	10
3.2 Stød i vöru sprog.....	15
3.3 Sammenfatning af vigtige ligheder af stød i dansk og vöru.....	16
4. Analyse.....	17
4.1 Lydfileksemples på dansk.....	19
4.1.1 Bettina.....	19
4.1.2 Claus.....	21
4.2 Lydfileksemples på vöru.....	23
4.2.1 Jann.....	23
4.2.2 Jann 2.....	24
4.3. Konklusioner af analyse.....	25
5. Diskussion.....	26
6. Konklusion.....	28
Kokkuvöte.....	30
Litteraturliste.....	32

1. Indledning

1.1 Problemstilling

I de tre år jeg har studeret dansk på bachelorniveau, har en af den vanskeligste med det danske sprog været stød. En grund til det var dets kompleksitet, og anden årsag var det, at det var ikke så let at høre efter det i almindelige samtaler, og man var i tvivl, om det var egentligt stød man hørte på eller ikke. Der er skrevet meget om stød i dansk, men selvom stødet forekommer også i andre sprog, er der ikke skrevet meget om det i komparativ synsvinkel, dvs. som sammenlignelse. Derfor har jeg besluttet at skrive min bacheloropgave om stød i dansk sammenlignet med stød i vöru sprog, som er en sydøstlig dialekt, som tilhører til de finsk-ugriske sprog. (Parve 1999:10) (Vöru Instituut, 1999: 3) ¹ Hella Keem og Sulev Iva ² har skrevet meget om vöru sprog, og også i forhold til stød, og om deres forskning skal jeg skrive mere indbytt i del 3.2, Stød i vöru sprog, af min opgave. Jeg skal skrive mere indbytt om vöru sprog og hvordan det adskiller sig fra standard estisk i del 2, Vöru sprog.

Mine to forskningsspørgsmål, som jeg undersøger i min opgave, er : 1) hvilke er artikulatoriske(udtale) og funktionale ligheder og forskelle i stødet i dansk og vöru sprog ; 2)hvordan forekommer stød akustisk i min analyse af lydfile.

Min hypotese er, at stødet i dansk og vöru sprog ligner meget til hinanden i forhold til udtale, og at der er bare små artikulatoriske forskelle.

1 **Finsk-ugriske sprog**: undergruppe af den uraliske sproget; en finsk-ugriske sprogfamilie opdeles i to hovedgrupper, finsk-permiske (her finder vi estisk) og ugriske sprog. (Hyllested, Nesser 2017)

2

Hans Basbøll: dansk sprogforsker, professor ved Syddansk Universitet; mange af hans undersøgelser har haft fokus på morfologi, stød, fonetik og fonologi (Riegels 2017)

Hella Keem: lingvist og etnograf af estiske dialekter (Eesti Entsüklopeedia)

Nina Grønnum: dansk fonetiker ved Københavns Universitet; dansk prosodi, fonetik og fonologi som primære forskningsområder (Riegels 2017)

Sulev Iva: lingvist med fokus på vöru sprog ved Tartu Universitet; har udgivet prosa, dikter, undervisningsmaterialer og oversættelser på vöru (Eesti Teadusinfosüsteem)

1.2 Opbygning af min opgave

For det følgende skal jeg give en overblik over min opgaves struktur og opbygning.

I den første afsnit introducerer jeg min opgaves problemstilling, struktur, metode og analysemåde.

I den anden afsnit af min opgave redgører jeg võru sproget.

I den tredje afsnit forklarer jeg stødet i dansk ifølge Nina Grønnum og Hans Basbøll, og stødet i võru sprog ifølge Hella Keem og Sulev Iva. Bagefter sammenfatter jeg de vigtigste ligheder af stødet i begge sprog.³

I den fjerde afsnit af min opgave analyserer jeg PRAAT-billeder af pitch og intensitet af fire eksempler fra lydfiler af dansk og võru, og derefter laver jeg en konklusion af min analyse.

I den femte afsnit vurderer og diskutere jeg over min resultater fra analysen. Jeg vil også give en eksempel af og diskutere, hvordan jeg vil praktisk bruge mine viden og resultater af min analyse om stød i dansk og võru i dansk undervisning til estere (dvs mine applikationer ved min undersøgelse i forhold til sprogundervisning).

Efter diskussion skal jeg sammenfætte og konkludere min opgave, som følges af resume på estisk, bagefter har jeg liste over litteratur som jeg har brugt.

3

Hans Basbøll: dansk sprogforsker, professor ved Syddansk Universitet; mange af hans undersøgelser har haft fokus på morfologi, stød, fonetik og fonologi (Riegels 2017)

Hella Keem: lingvist og etnograf af estiske dialekter (Eesti Entsüklopeedia)

Nina Grønnum: dansk fonetiker ved Københavns Universitet; dansk prosodi, fonetik og fonologi som primære forskningsområder (Riegels 2017)

Sulev Iva: lingvist med fokus på võru sprog ved Tartu Universitet; har udgivet prosa, dikter, undervisningsmaterialer og oversættelser på võru (Eesti Teadusinfosüsteem)

1.3 Metode og fremgangsmåde

Til min metode skal jeg anvende den komparative metode, som ifølge Boje er baseret på sammenligninger og analyser af ligheder og forskelle mellem observerede fænomener inden for et defineret analyseområde (Boje 2017). I forhold til min opgave er det en kombination af auditiv (det vi hører) og akustisk (det vi ser på illustrationer) sammenligning og analyse af stød i dansk og vöru sprog. Dvs. at fordi det kan være svært at få alt det vi hører på illustrationer, er det også vigtigt at beskrive, hvad vi egentligt hører på.

For det følgende skal jeg beskrive min fremgangsmåde og trin for trin, hvordan jeg lavede mine illustrationer til min analyse. Fra fire lydfile (to på dansk og to på vöru) har jeg valgt fire eksempler af ord med stød (mere indybt om mine eksempler i del 1.4 og 4). Mit valg har jeg gjort på grund af tydelighed. Bagefter har jeg sæt de lydfileksempler ind i programmet PRAAT, som er et program for samtaleanalyse og syntese (Boersma, Paul & Weenink, David (2017)).

Til at bruge PRAAT til at lave illustrationer til min analyse, fik jeg en guide lavet af min vejleder.

I PRAAT har man parallelt åben lydfile samt med *Picture*, hvor man ”tegner” illustrationer som intonation, intensitet samt med tekst osv.

Jeg indsætte mine lydfile ind i PRAAT, konverterede dem til mono (*Convert- To mono*), valgte *View and Edit*, som nu lader os at høre og vælge de bestemte steder af vores lydfile. Jeg valgte de bestemte eksempler, analyserede pitchet (*Analyse periodicity- To Pitch (nu får man enkelt pitchfil)*), rættede de mulige fejl ved pitchet (vælg din pitchfil-*View and Edit*). Til at få intensitet, skal man vælge sin lydfile og *To Intensity*. I min guide var den minimale og den maksimale intensitet mellem 40 Hz-500 Hz, så dette interval har jeg brugt i min analyse af intensitet. Til at vise, hvor i mine eksempler forekommer stød, lavede jeg også TextGrid-filer på PRAAT (*Annotate- To TextGrid*), hvor man kan sætte ind og lytte sine eksempler og samtidigt skrive dem ud for hver bogstav. Derefter ”tegnede” jeg dette TextGrid-fil på *Praat Picture* samt med pitch og intensitet (samt med bølgeform, som man får med at vælge *Draw*).

Pitchet eller intonation (NB! Jeg vil bruge disse to termer i min opgave alternativt som synonymer) er mængden af vibrationer eller lydbølger per et sekund (Grønnum 2001; 179) **Intensitet** er kort sagt volumen, eller mængden af energi af vibrationer (Science Encyclopedia JRank 2017). Både pitchet og intensitet er målt i decibel, og jeg har .

På mine illustrationer af eksepler på dansk og vöru vil jeg søge efter og bagefter sammenligne særlige uregelmæssigheder ved intonation og intensitetstlinjer, som stigelser eller nedgående linjer.

1.4 Analyse

Her vil jeg give en introduktion til min analyse. Til min analysedel skal jeg analysere udvalgte eksempler fra fire lydfile, to af dansk og to af vöru sprog. Jag har gjort mit vælg af eksempler på grund af tydelighed af stødet på lydfile. De danske lydfile er almindlige hverdagssamtaler fra AULing korpus (Samtalegrammatik 2017). De lydfile af vöru sprog er lavet af Sulev Iva til sin egen opgave (Iva 2003), og som er optaget i en studio.

Til at analysere de lydfileeksempler vil jeg bruge computerprogram PRAAT, som er et program for samtaleanalyse og syntese (Boersma, Paul & Weenink, David (2017)).

I min analyse vil jeg især sætte fokus på sammenligning af intensitet og pitch, fordi de er vigtige aspekter af stød (e.g. Grønnum 2001: 215). Jeg vil redegøre for, hvad præcist pitch og intensitet er mere grundigt i min analysedel.

Det førrige vil jeg frembringe med hjælp af illustrationer lavet med PRAAT, som vil vise pitch og intensitet som linjer, som skal sammenlignes med hinanden.

På illustrationer vil jeg søge efter tydelige stigelses eller nogle andre karakteristiske mærker på intensitets- og pitchlinjerne. Her vil give en oversigt over min data i form af en tabel:

Navn	Sprog	Længde
Bettina	Dansk	00:08:38
Claus	Dansk	00:14:52
Jann	Vöru	00:00:50
Jann ⁴	Vöru	00:02:26

Jeg har skrevet mere indybt om disse lydfile og talere i min analysedel, del 4.

⁴ personen er den samme (Jann), bare en eksempel fra den anden lydfile

2. Võru sprog

I denne afsnit af min opgave skal jeg redgøre udvikling af võru sprog, de regionale forskelle, og hvordan er det forskelligt fra (standard)estisk.

2.1 Hvad er võru sprog?

Võru sprog er en af sydestiske dialekte, som tilhører til de finsk-ugriske sproge. (Parve 1999:10) (Võru Instituut, 1999: 3). I min opgave kalder jeg det for et sprog på grund af estisk, hvor det kaldes for *keel*, eller sprog.

I det følgende vil jeg fremhæve, hvordan er võru sprog forskelligt fra estisk:

1) der er flere lyder i võru, som ikke findes i estisk, som affrikater ⁵, stærke (*tsiga*) eller svage (*kööds*), høj õ-lyd (i skrift som y) (*sys* 'siis'), og stød (i skrift/ ortografisk markeres stød med q); der har også forekommet flere lydændringer i võru, som adskiller det fra andre finsk-ugriske sproge, som for eksempel **koku* > *kõtt*: *kõtu*, sammenligne med estisk *kõht*: *kõhu* og finsk *kohtu*; på võru *üts* : *üte*, på estisk *üks* : *ühe*.

2) vokalharmoni eller fjernassimilation af vokaler (således at en vokal påvirker nabostavelsens vokal) (Thau-Knudsen 2017) er også vigtig del af võru sprog

3) verbformuleringer (især i negativ, som *ei tiiq* : *es tiiq*, estisk *ei tee* : *ei teinud*), eller *olõ eiq* 'ei ole', og endelser af kasus (-he, -de og andre)

3) ordforråd osv.

(Saar 2017)

5

affrikat (af lat. *affricata*): inden for fonetik forbindelse af en lukkelyd og en tilsvarende hæmmelyd (*pf*, *ts* osv.). (Den Store Danske 2017)

Merike Parve redegører, at vøru sproget skildnede sig sprogligt fra andre nabosproge allerede i middel af den første årtusind e.v.t. . (Parve 1999:9) Ifølge Merike Parve er de vigtigste årsage til udviklingen af Vøru sprog de sprogkontakter med slaviske, germanske og indoeuropæiske sprog, som har påvirket vøru sprog både grammatisk og ordforrådsmæssigt (Parve 1999: 13-14).

Vøru sprog er ikke homogen. Der findes regionale sproglige forskelle mellem nord (Põlva, Rāpina og Kanepi)-, øst (Setomaa, Ida-Rõuge, og Vastseliina)-, syd (Hargla og Lääne-Rõuge)-, og vestlige (Karula, Urvaste) dele af Sydestland. Den østlige gruppe af vøru sprog regnes med at være den mest arkaiske , og det er fordi denne gruppe har ikke været så påvirket af andre sprog omkring den. Der findes mange gamle/arkaiske ord og sufikser, som for eksempel sufiks *hut*. (Keem 1997: 9-20).

Status af vøru sprog har også været forskellig gennem tiden, og indtil i dag kæmpes der for en selvstændig status af vøru sprog. Selvom nogle dialekter indenfor Sydestland, som i Tartu og Mulgi region, forsvandt, har Vøru, uden selvstændig status, fortsat med at eksistere (Vøru Instituut, 1999: 6) .

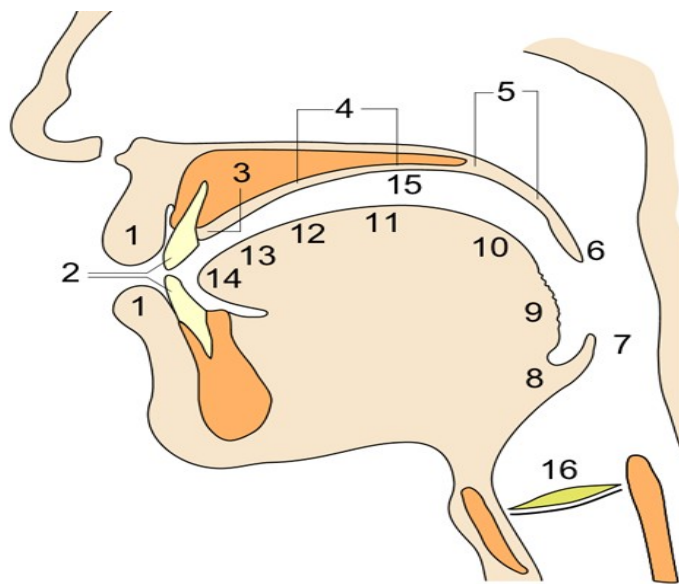
3. Hvad er stød?

I denne afsnit af min opgave skal jeg redgøre stødet ifølge forskellige forskere/lingvister og stødets funktioner i dansk og i vöru sprog. Først vil jeg forklare stødet og dets funktioner i dansk ifølge kilder af Nina Grønnum og Hans Basbøll. Bagefter vil jeg forklare stødet og dets funktioner i vöru sprog med hjælp af kilder fra Sulev Iva og Helle Keem. For den tredje del af denne afsnit af min opgave sammenfatter jeg ligheder i stødet i disse to sprog.

3.1 Stød i dansk

Stød er et interessant sproglig fænomen, som er særlig for dansk, men findes også i flere andre sprog i formen af laryngal- eller strubeklusil, som for eksempel hebraisk, engelsk og i en varietet af svensk, *Eskilstunaknorr* (Riad 2014) osv. (Iva 2003: 69, Grønnum 2001:179). Grønnum gør os opmærksom på, at stødet på dansk er en kompliceret størrelse, og er det på artikulatorisk, akustisk og auditivt set (Grønnum 2001; 179). Det er beskrevet af Grønnum som en uregelmæssighed i stemmelæbesvingningerne (stemmebåndslukke), eller som en knirkestemme, en laryngalisering (Grønnum 2001: 179).

Til at anatomisk illustrere strubet, hvor stødet ret fysisk sker, har jeg inkluderet et billede fra Den Store Danskes hjemmeside. (Den Store Danske 2017) .

1 læber	9 tungerod
2 tænder	10 bagtunge
3 tandkødsrand	11 mellemtunge
4 hård gane	12 fortunge
5 blød gane	13 tungeblad
6 drøbel	14 tungespids
7 svælgrum	15 mundhule
8 strubelåg	16 stemmelæber

Som blev skrevet i den forrige side, forekommer stød ved stube (8 på billedet), hvor stemmelæberne er placeret (16 på billedet), og der sker en uregelmæssighed i stemmelæbesvingningerne (dvs en stemmebåndslukke), eller som en knirkestemme (Grønnum 2001: 179). Dette uregelmæssighed eller hindring ved stemmelæber betyder, ifølge Grønnum, at *der sker ændringer i afstanden ellem stemmelæberne og ved ændring af spændingen i selve stemmelæbemusklerne fås ændringer i stemmelæbesvingningens karakter*. Disse ændringer kan variere fra meget luftfyldt ('breathy voice'), modal eller normal stemme til meget komprimeret stemme, som er just dette knirkende stemme, som man kan beskrive stødet med. (Grønnum 2001: 28)

Grønnum skriver, at stødet er vigtig i dansk, fordi det er distinktiv – det adskiller ordbetydninger, især hvis vi har med minimalparer at gøre, som for eksempel hun ['hun], og hund ['hun?], og det regnes også for en prosodi⁶, en akcent. (Grønnum 2001:180-181).

En anden vigtig ting om stød er også stødbasis, hvad Nina Grønnum beskriver som den bestemte tidsrum (5-10 centisekunder) efter vokalbegyndelse. Men det også handler om de betingelser, hvor stød kan forekomme i. Hvis vi nu ”følger” stødets timing, kan vi sige, at for en stavelse at have stød, må det enten have lang vokal, eller også den korte vokal, men det må følges umiddelbart af en stemt konsonant (Grønnum 2001: 180).

Ifølge Hans Basbøll er stød en af de tre vigtigste komponenter i dansk prosodi (de andre to er tryk og intonation), og han kalder det for en stavelsesprosodi eller stavelsesaccent (Basbøll 1985: 1). I hans artikel, *Stød in Modern Danish*, redgør Basbøll stødets forhold til stavleser, enkelte morfemer, og polymorfemiske ord. Ifølge Basbøll er stødets placering forudsigelig fra den segmentale struktur af en stavelse: hvis der er en lang vokal, forekommer stød på (den sidste del af) denne vokal. Hvis der er en kort vokal, falder stød på den følgende konsonant. Basbøll illustrerer det med en eksempel: **man!** [mæ?.n], hvor æ er lang vokal; og **mænd** [man?] (Basbøll 1985: 5).

⁶ prosodi: (læren om) de træk ved talen som knytter sig til mere end én lyd ad gangen, dvs. til stavelser, ord og sætninger fx tryk, stød, accent og intonation (Den Danske Ordbog 2017)

Hans Basbøll også sammenligner stød med de tonale eller ”melodiske” accenter (Basbøll 1985: 3). Basbøll fremhæver de fire vigtige forskelle mellem stød i dansk sammenlignet med tonale accenter (Accent I og Accent II)⁷ i norsk og svensk, som viser, hvordan stød adskiller sig fra de tonale accenter:

DANSK	NORSK/SVENSK
1. I dansk er stød karakteristisk for en stavelse med tryk på; hver del af stavelse kan have stød eller ikke –stød	Ordtone er karakteristisk for et ord (med tryk på); hele ordet har enten acc.1 eller acc.2;
2. Monostavelser kan have stød (som i <i>mand</i>) eller ikke-stød (som i <i>kat</i>);	2. Monostavelser har altid acc.1;
3. Der forekommer aldrig stød i stavelser med kort vokal efterfulgt af ingen eller ustemt konsonant;	3. Der findes ingen sådanne restriktioner;
4. Ifølge den tredje punkte er stødet den markerede begreb .	4. Ifølge den anden at acc.2 er den markerede begreb

(Basbøll 1985: 4)

Grønnum skriver også meget konkret om stødet i forhold med svensk og norsk – de ord, som har Accent I i svensk og norsk, har stød i dansk, og de ord med Accent II i svensk og norsk har ikke stød i dansk (Grønnum 2001:180).

Det er også bemærkelsesværdigt, at stød findes ikke i hele Danmark. Det vises af den såkaldte ’stødgrænsen’, som går gennem det sydlige Sjælland og Fyn og skrår ned gennem Sønderjylland, og de dele af Danmark syd af grænsen taler ikke med stød. Jeg har inkluderet et billede , som illustrering af stødgrænsen (Quist 2016).

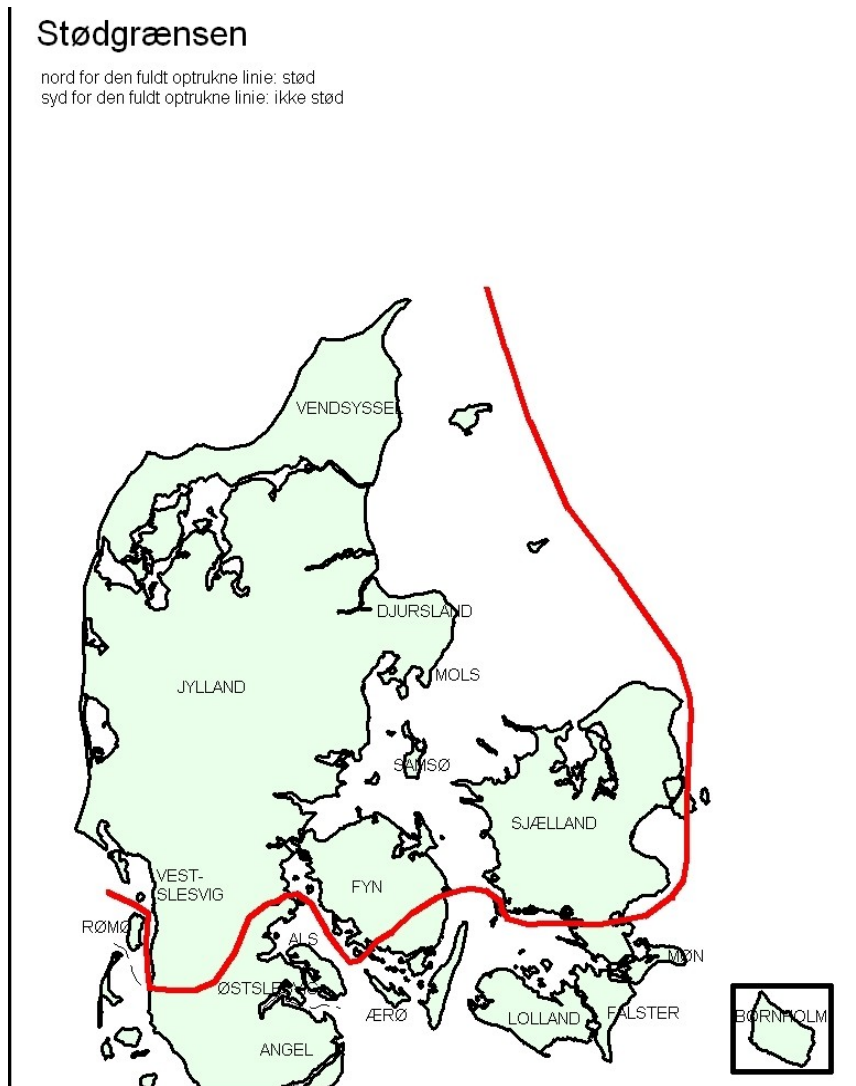
77

Accent I: ”acute accent”, ”monosyllabic accent tone”

Accent II: ”grave accent”, ”disyllabic accent tone”

(Basbøll 1985: 3)

Billedet er hentet fra hjemmesiden af Afdeling for Dialektforskning, Nordisk Forskningsinstitut , Københavns Universitetet.

3.3 Sammenfatning af vigtige ligheder af stød i dansk og vöru

Som vi kan se, kan stød være kompliceret og vanskelig i begge sprog. Hvad er fælles for stødet i de to sprog, er at stødet er det mest unikke med disse to sprog.

Der er også andre fælles træk: 1) stød er uregelmæssighed ved stemmebåndene (stemmebåndslukke); 2) stødet forkemmer ved ordet med tryk på; 3) stødet kan være den eneste adskillende element ved ord (minimalparer i dansk eller ental-flertal i vöru).

(Grønnum 2001:179, 180-181) (Iva 2003: 68, 70)

4. Analyse

I denne afsnit af min opgave skal jeg analysere udvalgte eksempler (vælg på grund af tydelighed) af ord med stød fra fire lydfile, to på dansk og to på vöru sprog.

Jeg skal sammenligne fire lydfile med PRAAT (Boersma, Paul & Weenink, David (2017)) illustrationer af pitch og intensitet, som er vigtige aspekter af stødet (e.g. Grønnum 2001: 215). Før analysen skal jeg også give lidt information om talere, hvad de taler om generelt på lydfile, og (sam)talesituationen ved hver eksempler.

Som forklaret i introduktiondele, er danske lydfile almindlige hverdagssamtaler fra AULing korpus (Samtalegrammatik 2017). De lydfile af vöru sprog er lavet af Sulev Iva, to til sin egen opgave, som er indspillet i studio (Iva 2003). Først skal jeg analysere pitch og intensitet hos eksempler på dansk, så fortsætter jeg med analysen af eksempler på vöru, og så vil jeg sammenligne dem til at se, hvordan stød forekommer akustisk i mine eksempler.

Først vil jeg fremhæve nogle vigtige ting, som kan påvirke/er vigtig ved min analyse:

1) Fordi to danske lydfile er spontant samtale, og vöru lydfile er optaget i studio (dvs. ikke spontant), er det vigtigt at huske, at der er forskel mellem spontant og ikke spontant (sam)tale. Det betyder ikke, at de uspontane lydfile i vöru er ubrugelige. Selve lydfile kan have noget forstyrrende støj. Udtale og pitchet er også meget individuel, og kan variere (mænd har generelt lavere pitch end kvinder).

2) Det er også vigtig at lægge mærke til, at PRAAT er et computerprogram og nogle gange har det brug for hjælp af vores ører at korrigere pitchet i de steder, hvor det lyder anderledes. Det har jeg sørget for i min analyse af pitch med at analysere periodicitet til pitch på PRAAT, hvor jeg har rættet programmets mulige fejl ved pitchet, så at pitchet vil svare til det, som jeg egentligt hører. **Dvs at min analyse er en kombination af akustisk (det vi ser på illustrationer) og auditiv (lyttelse) analyse; jeg tilføjer min analyse af billeder med en beskrivelse af, hvad jeg egentligt hører på lydfile.**

Det med computerprogrammer er, at de kan ikke vise eller fremhæve alt det, som vi hører, på illustrationer. Derfor skal jeg også skrive om det, hvordan jeg realistisk hører stødet udtalt i mine eksempler.

3) Jeg vil også lægge mærke til, at min data er ikke stor og en sådan lille mængde af data giver os bare en lille ide af udtale af stødet.

For det følgende skal jeg forklare, hvilke roller har pitchet og intensitet ved stødet og hvorfor skal jeg analysere de to aspekter af stødet med PRAAT. Som nævnt i del 3.1, er stødet ifølge Grønnum en uregelmæssighed i stemmelæberne (Grønnum 2001:179).

Og denne uregelmæssighed i stemmelæber rammer just frekvensen eller **intonationen/pitchet**, som er mængden af vibrationer eller lydbølger per et sekund. Nogle lyder har højt pitch og nogle lyder har lav pitch. (Science Encyclopedia JRank 2017) (Grønnum 2001; 179).

Intensitet er kort sagt volumen, eller mængden af energi af vibrationer (Science Encyclopedia JRank 2017).

Det er også vigtigt at vide, at fordi intonationen signaliserer afsluttede eller ikke afsluttede ytringer, så hvis, som i mine eksempler, de ord med stød er de sidste i en sætning, fælder også intonationen før/ved ord med stød.

Dvs at man kan konkludere, at stød er forbundet med lavere intensitet og intonation. (Grønnum 2001: 189)

Både pitchet og intensitet er målt i decibel.

4.1 Lydfileeksempler på dansk

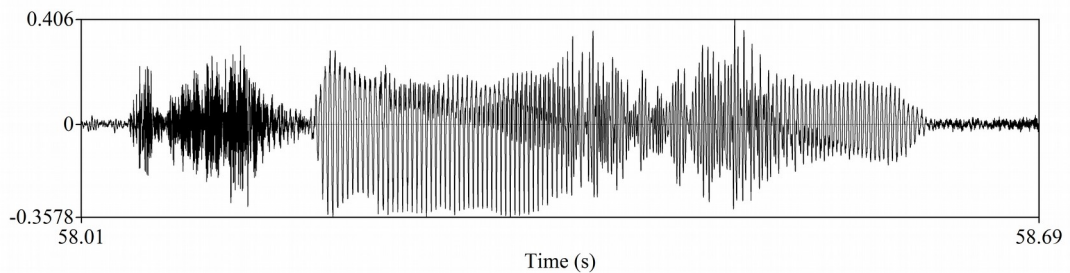
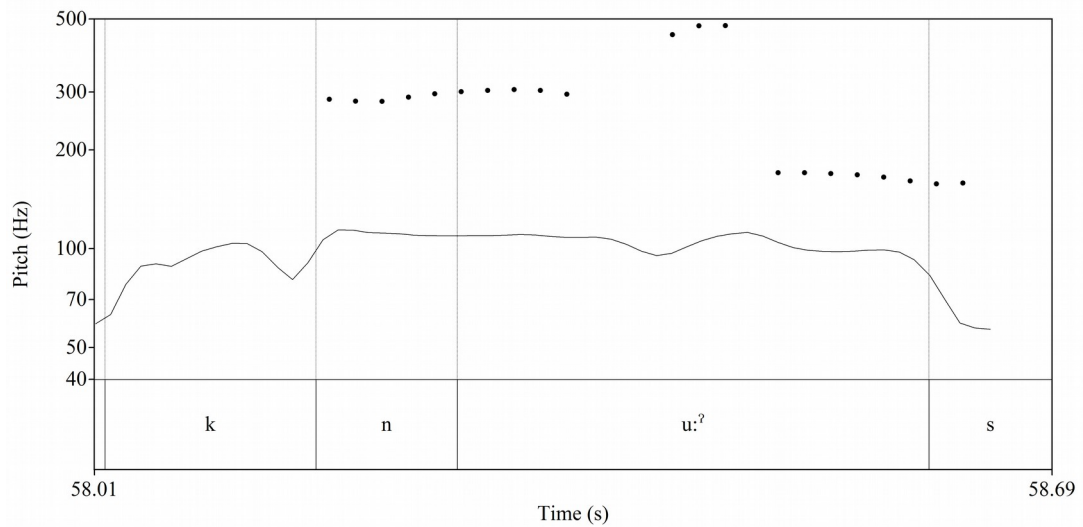
4.1.1 Bettina

For det første skal jeg analysere Bettina (som egentligt hedder Tina, men showhost hørte hendes navn forkert), som har en telefonsamtale om sin kørelærer.

På grund af en transkriberet tekstfil kan jeg give information om samtalsituationen og indholdet af samtalen på lydfil Bettina. Dette samtale er fra live radio talkshow Natteravn, hvor man kan ringe til showhost (Lars Klingert) og snakke om sine problemer osv. (så det er en spontan samtalsituation). Det har Bettina gjort og hun snakker hun om en uhyggelig situation i forhold til sin kørelærer, som er forelsket i hende, og Lars giver hun råd, hvordan hun skulle behandle situationen. (Samtalegrammatik 2017)

Desværre er der ikke tilføjet noget andet information om Bettina på Samtalegrammatik, som ælder, eller hvor fra Danmark er hun fra.

For det følgende skal jeg analysere stød i Bettinas tale. Til at illustrere stødet i hendes tale, har jeg valgt ordet *knus* ['knuːs]. Med PRAAT har jeg lavet illustrationer af pitch og intensitet af sætningen *Å man ska' gi' knus* med fokus på ordet *knus*.

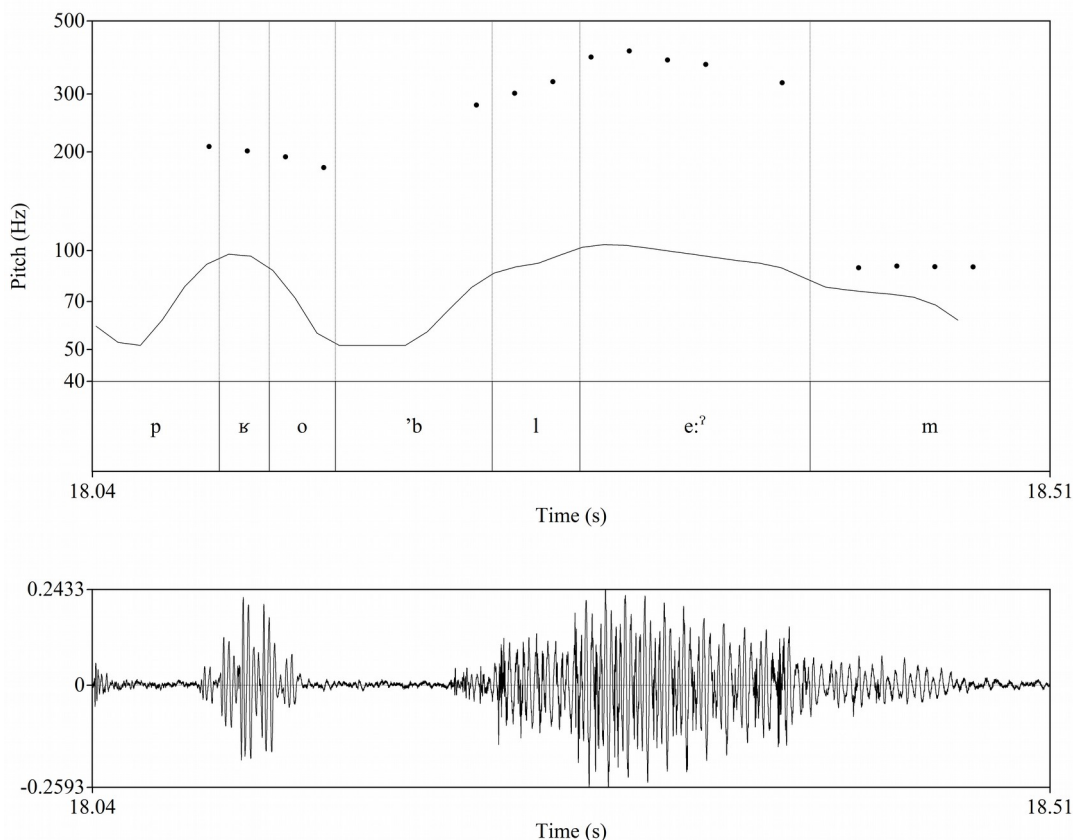

På disse illustrationer kan vi mærke, at ved stødet er der stigelser ved pitchet og intensitet i dette sted på illustrationer, næsten i midten af der, hvor vokal u er markeret. Ved pitchlinjen kan vi se en afbrydelse i form af tre enestående prikker i stedet for en uafbrudt linje af prikker, og så går intonationen ned. Dette kort stigelse illustrerer stødet. Ved intensitetskurvet kan vi en lille stigelse ved dette sted, hvor stødet forekommer, og en nedgang lige før s. Disse små uregelmæssigheder illustrerer stødet i Bettinas tale af ordet *knus*, og på grund af det kan vi sige, at stødet er klart udtalt hos Bettina. Hendes høj pitch og klart udtalt stød kan man også høre på lydfilen.

4.1.2 Claus

For den anden eksempel af stød i dansk skal jeg analysere og illustrere pitch og intensitet hos Claus, som også har en telefonsamtale om sin ensomhed, dvs en spontan samtalsituation. Som med eksempel af Bettina ringer Claus til *Natteravnen*, og snakker med Lars, hvordan han føler sig ensom og om sine forhold med kvinder. Igen, som Bettina, får han råd fra Lars hvordan at behandle situationen. Desværre, som med Bettina, er der ikke tilføjet noget information om Claus' ælder eller hvor fra Danmark kommer han fra.

Jeg har valgt at analysere sætningen *jo men det er det der evindeligt tilbagevendende problem*, med fokus på ordet *problem* [pʁo'ble²m].

På disse illustrationer kan vi tydeligt se en stigning ved pitch- og intensitetslinjen lige før og ved vokale e med stødet. Disse illustrationer viser, at Claus' udtale af stødet er lavere end Bettinas udtale, men stadigvæk tydeligt synligt.

På lydfilen kan man høre, at han har generelt set en lav stemme (som mænd generelt har), og det gælder også stødets udtale ved Claus. På grund af fældende intonation kan vi sige at ved Claus er der tydelig, at stød er forbundet med lavere intensitet og intonation. (Grønnum 2001: 189)

Til at sammenfætte de to eksempler fra de danske lydfile, så kan vi se, at Bettina har mere stabilitet i intensitet og en kort, men synlig stigning af intonation ved stødet.

På lydfilen kan man også høre, at hun har en høj stemme.

På den anden side har Claus tydelig nedgang af pitchet og intensitet ved stød.

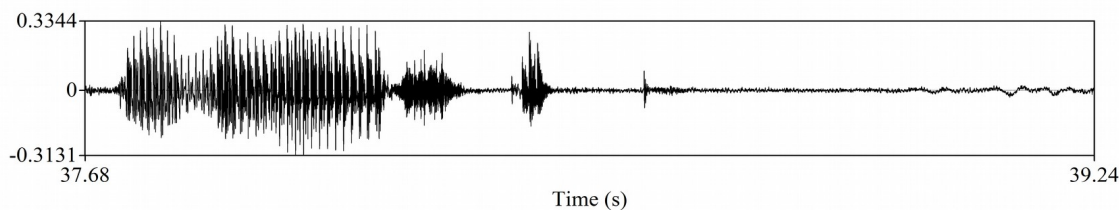
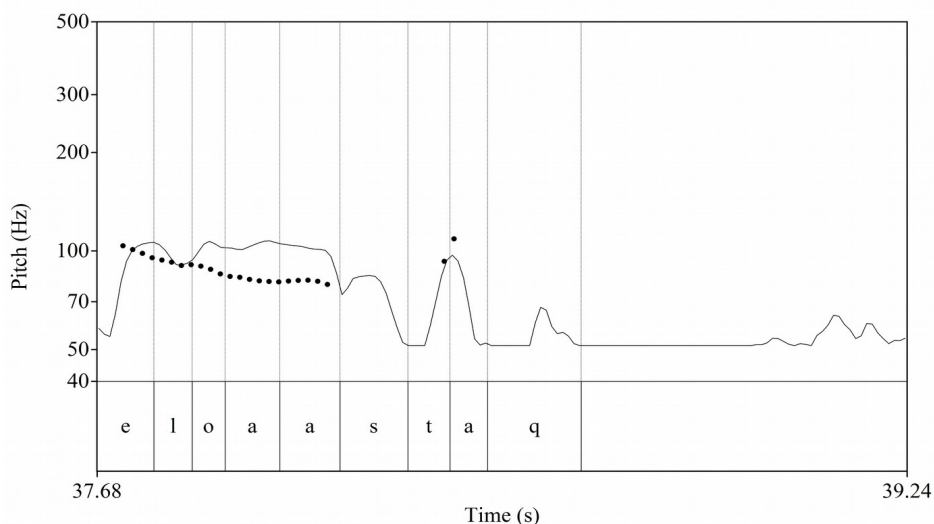
4.2 Lydfileksempler på võru

I den sidste afsnit havde jeg eksempler af analyse af de danske stødeksempler. Til at sammenligne dem, skal jeg i den følgende analysere eksempler fra võru sprog, som er fra Sulev Ivas opgave fra 2003 (Iva 2003). Eksempler er oplæst i september 2003 i Võru Instituut af Jann, en 28-årig mand fra Vastseliina område (som er en del af det østlige gruppe af võru sprog) (Vastseliina ligger sydøst fra Võru) (Keem 1997: 9-20). (Iva 2003: 86)

Som nævnt i 3.2, markeres stødet på skrift i võru sprog med q eller med ' (Iva 2003: 68), så i mine eksempler af võru sprog har jeg markeret stødet med q.

4.2.1 Jann

For min første eksempel skal jeg analysere Jann, som læser højt nogle ubundne og korte sætninger i en studio. Til at illustrere stødet i hans tale, har jeg valgt ordet *eloastaq* fra sætningen *Ta elli sääl kõik uma eloastaq* (Han levede der hele hans liv/år af hans liv). Med PRAAT har jeg lavet billeder af pitch og intensitet af ordet *eloastaq*.

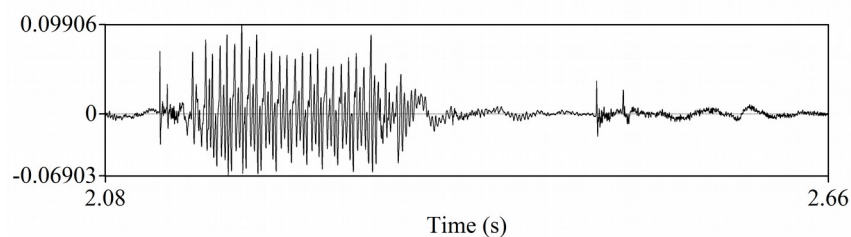
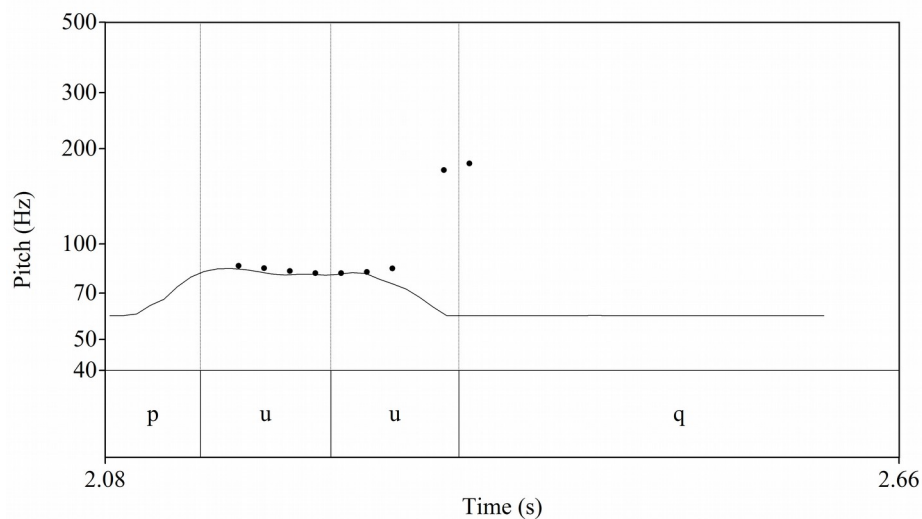

I sammenlignelse med de tidligere illustrationer af pitch og intensitet af Bettina og Claus, kan vi ikke mærke stigelser ved pitch i de steder, hvor stødet (q) forekommer, men vi kan mærke en stignelse **før** stødet, som ved eksempel af Claus.

På intensitetslinje kan vi se en stignelse ved stødet efter vokal a, som kan virke lidt mærkeligt, når vi sammenligner med de danske eksempler, men når man lytter til Janns udtale af stød, ligner det til -k eller -q (det kan også lyde som -hk), som er hurtigt og lavt udtalt, lidt aspireret/pustet. Det kan vi høre på lydfilen, og det har PRAAT også taget med, og det synes jeg forklarer, hvorfor der er en stignelse i stedet for nedgang ved intensitetslinjen af Janns udtale af ordet *eloastaq*.

4.2.2 Jann 2

For den anden eksempel fra den anden lydfile af sætninger læst højt af Jann, skal jeg analysere og illustrere pitch og intensitet af ordet *puuq* (træer) i sætningen *Mōtsah ommaq puuq* (Der er træer i skoven).

På illustrationer af *puuq* kan vi se stigelse ved pitchlinjen før og ved dette sted, hvor stød forekommer efter vokal u. På intensitetslinjen kan vi se en nedgang før stødet og ingen intensitet ved stødet/nedgang af intensitet før stødet. Som med den förrige eksempel af Jann, forklarer jeg disse illustrationer af ordet *puuq* med, at Jann udtaler stødet i ordet *puuq* igen som lav og hurtig –k eller –q (det kan også lyde som –hk), lidt aspireret/pustet , og her kan PRAAT ikke analysere det, og vi har brug for vores øre.

4.3.Konklusioner af analyse

Til at konkludere min analyse, vil jeg kort sammenfætte de illustrationer af min analyse. Jeg tror at min analyse beviser, at der er bare små forskelle i udtale af stødet i dansk og vöru (både akustisk og auditivt). Som vi kan se på illustrationer af pitch og intensitet(undtagen Bettina), forekommer der mest en stigelse eller lille uregelmæssighed ved pitchet og intensitetet før og/eller ved dette sted, hvor stødet er udtalt, begge i eksempler af dansk og vöru sprog.

Men jeg er også overbevist om, at som vi kan se på disse illustrationer, er forekomst af stød afhængig af individets personlig pitch og udtale, og hvilken samtalsituation man er i, som kom os frem ved eksempel af Bettina, som har høj pitch og er mest forskelligt af alle eksempler. Derfor synes jeg, at det kan det være lidt svært at lave generaliseringer om stødets artikulatoriske sammenligninger i dansk og vöru i form af illustrationer lavet med en computerprogram, især ifølge fire eksempler . Stødets sammenligninger og forskelle i dansk og vöru er i min mening mest tydelig , når man hører på stødet i samtale. Der kan man mærke, at i vöru er stødet eller hikkelyden lidt mere udtalt end i dansk.

5. Diskussion

I denne afsnit af min opgave skal jeg vurdere og diskutere over mine resultater fra analysen. Jeg vil diskutere dem gennem fire spørgsmål. For det første skal jeg diskutere mine to forskningsspørgsmål: 1) hvilke er artikulatoriske og funktionale ligheder og forskelle i stødet i dansk og vöru sprog ; 2) hvordan forekommer stød akustisk i min analyse af lydfiler. Jeg vil også diskutere mine resultater i forhold til to spørgsmål: Er stød særligt dansk? Kan vi bruge denne viden i fremmedsprogsundervisning i fremtiden og hvordan?

Først skal jeg diskutere min første to spørgsmål om de artikulatoriske og funktionelle ligheder og forskelle af stødet i dansk og vöru og dets akustisk forekomst i min analyseeksempler. Som kom frem i min analyse, er der ikke **særlige** akustiske eller auditive forskelle i stød i dansk og i vöru sprog. De små forskelle, som man kan se/høre, er på grund af hver menneskes enestående stemme og dens intonation og intensitet. Det, som overbeviser mig i det, er, at vi kan se på illustrationer af pitch og intensitet (undtagen Bettina), at der forekommer mest/generelt set en stignelse eller lille uregelmæssighed ved pitchet og intensiteten før og/eller ved dette sted, hvor stødet er udtalt, begge i eksempler af dansk og vöru sprog. Det, at Bettinas eksempel var mest forskelligt, fører mig til at tænke om mulige forskelle i stødets udtale mellem kvinder og mænd, som kan være et spændende emne til at undersøge i fremtiden, men det behøver en mængde af eksempler, og jeg kan ikke konkludere noget konkret på grund af et eksempel .

For det følgende skal jeg diskutere den tredje spørgsmål – er stød noget særligt dansk?

Som skrevet i del 3.1, er stød noget der forekommer ikke bare i dansk, men også i andre sprog som hebraisk, engelsk, tysk ,og selvfølgelig i vöru sprog(Iva 2003: 69, Grønnum 2001:179). Allerede på grund af det kan vi sige, at selvom stødet forekommer på en andeledes form i andre sprog, er det stædigvæk en del af disse sproge, ikke bare dansk. Og i min analysedel, hvor jeg har sammenlignet PRAAT-billeder af stød i dansk og vöru, kan vi se, at stødet er ikke så meget anderledes i de to sprog , og at stød er en vigtig aspekt i vöru også, ikke bare i dansk . Som jeg også skrev i del 3.3, er der flere

funktionelle ligheder mellem stød i dansk og vöru. Derfor vil jeg påstå, at stød er ikke noget særligt dansk.

For det følgende skal jeg diskutere den anden spørgsmål – kan vi så bruge denne viden om stødets ligheder i dansk og vöru sprog og hvordan kan vi gøre det?

Vi kan se fra analyse, at stødet i dansk og vöru ligner meget til hinanden. Men hvordan kan vi føre det ud i andetsprogsundervisning?

Jeg synes, at man kan bruge stødet i vöru sprog (som er måske mere tydeligt udtalt, mere simpelt), som et forbillede til at lære stødet i dansk. Det kan hjælpe estere (især dem der er fra Sydestland og/eller taler vöru sprog), der studerer dansk som andetsprog med sværgheder med stød i dansk, fordi som ret praktiske erfaringer i bilingval sprogundervisning (dvs undervisning foregår mest i studenternes modersmål, i min kontekst på estisk) har vist (Gold 2006: 12, 17-18: 49-50), er der mere succes med forståelse af andetsprog, hvis det forklares, for eksempel, nogle særlige grammatiske og fonetiske ting (som stød) på studenternes modersmål sprog. Jeg forslår også, at hvis vi nu til de danske sprogundervisninger (, som er ledet af nogen, som kan forklare på estisk), tilføjer det, at forebilledet til eksempler – stød i vöru sproget, som ligner meget til danske stød – er mere simpelt og ukompliceret, er der endnu mere succes blandt estiske studenterne med at forstå stødet på dansk. Men det er noget for at undersøge i fremtiden.

Jeg vil illustrere med en eksempel, hvordan jeg personligt ville bruge denne viden jeg har fået af min analyse i dansk sprogundervisning til estere.

Først vil jeg begynde med lidt teori om stødet og hvilken rolle det har i vöru sprog. Derefter vil jeg gå videre over til at få de estiske studerende vant til at lytte stødet i vöru sprog, hvor, som jeg har nævnt før, det er mere tydeligt udtalt, ukompliceret og klart, så jeg forslår at det er mere enkelt til studerende at høre stødet i vöru sprog. Jeg vil også opmuntre studerende til at selv udtale stødet som de hører det, så at de også får en fornemmelse af stødet ret fysisk. Når studenterne er vant til at høre stødet i vöru sprog, vil jeg videre til stød på dansk, hvor stødet kan være vanskeligt at høre og forstå alle

dets nuancer. Men fordi studerende er fået lidt praktik med stødet i vōru, påstår jeg at det ville være mere simpel til studerende at begribe stødet på dansk med vōru som forebillede.

6. Konklusion

I denne afsnit vil jeg konkludere min opgave og give nogle anbefalinger til fremtiden.

Til konklusion: **På grund af min analyse kan jeg påstå, at min hypotese, at udtale stødet i dansk og vöru sprog ligner meget til hinanden (akustisk og auditivt) og at der er bare små forskelle (som i min mening er på grund af individuelle træk i hver menneskes stemme, fordi hver menneskes stemme er unik og derfor er det svært at generalisere), blev bevist.**

Jeg har også fået svarer til mine to forskningsspørgsmål, som jeg undersøgte, at hvilke er artikulatoriske(udtale) og funktionale ligheder og forskelle i stødet i dansk og vöru sprog og hvordan forekommer stød akustisk i min analyse af lydfiler. Som kom fremi del 3.3, hvor jeg fremævede de vigtigste fællestræk af stød i dansk og vöru , og i min analyse af fire eksempler, er der ikke særlige artikulatoriske eller funktionelle forskelle mellem stød i dansk og vöru, og stødets akustisk forekomst i min analyse kan vi sammenfatte som stigelser/uregelmæssigheder før stød og nedfælder ved stød, som viser, at stød i begge sprog kan forbindes med en fald af intonation og intensitet.

PRAAT billeder af pitch og intensitet i analysedelen beviser os, at stød, både i dansk vöru sprog, har en stor del i begge sprog og ligner meget til hinanden. På grund af de fire eksempler i min analyse kan jeg sige, at stød i dansk og vöru er ikke så artikulatorisk forskelligt. Selvfølgelig er der brug for udbredning af data og praktisk teste dette teori i undervisninger at lave nogle videnskabeligt besluttende konkusioner om emnet.

Som jeg skrev om i diskussiondel, at denne viden fra anlysedel om stød i vöru kan vi bruge som et forbillede til at hjælpe estere (især dem der kan vöru sprog, eller er fra Sydestland) , der studerer dansk som andetsprog med sværgheder med stød i dansk. Det kan vi gøre som bilingval sprogundervisning (dvs undervisning foregår mest i studenternes modersmål) (Gold 2006; 12, 17-18; 49-50).

Til fremtiden anbefaler jeg at bruge denne bilingval metode i de dele af danske sprogundervisninger til estere, som handler om vigtige, men svære ting om udtale, som

stød. Sammenligning af stødets udtale mellem kvinder og mænd kunde også være en spændende undersøgelse for fremtiden. Og som blev nævnt i indledningen, at der er ikke skrevet meget om stødet i sammenligning med andre sprog eller dialekter, vil jeg også anbefale at undersøge sammenligninger af stødet i dansk og andre sprog med lignende fænomen.

Kokkuvõte

Käesolevas bakalaureusetöös käsitletakse kõrisulghääliku artikuloorseid sarnasusi ja erinevusi taani ja võru keeles.

Töö koosneb alljärgnevatest osadest: sissejuhatus, mis sisaldab probleemipüstitust, meetodi kirjeldust, töö struktuuri kirjeldust ning analüüsi tutvustust.

Käesoleva töö probleemipüstitus seisneb küsimustes: **1) milised on kõrisulghääliku artikuloorsed ja funktsionaalsed sarnasused ja erinevused taani ja võru keeles.; 2) kuidas tuleb kõrisulghäälik akustiliselt esile antud helifailide analüüsis.**

Antud töö püstitatud hüpoteesiks on : kõrisulghäälik taani keeles on väga sarnane kõrisulghäälikuga võru keeles, seega esineb vaid väikeseid artikuloorseid erinevusi.

Uurimismeetodina kasutati komparatiivset meetodit, mis seisnes sarnasuste ja erinevuste võrdlemises. Töö andmestikuks võeti kaks taanikeelset helifaili lingvistilisest korpusest Samtalegrammatik (Samtalegrammatik 2017), võrukeelsed helifailid pärinevad Sulev Iva isiklikust uurimustöö andmestikust; helifailid on salvestatud stuudios. (Iva 2003) Taanikeelsed näited on spontaansed kõned (telefonivestlus), võrukeelsed näited aga salvestatud stuudios, seega mitte spontaansed kõned, mis võib analüüsi tulemusi mõjutada.

Helifailide analüüsimiseks kasutati programmi PRAAT, mis on foneetikas kõneanalüüsi ja sünteesi jaoks kasutatav arvutiprogramm. Analüüsimiseks tehti PRAAT'i programmi kasutades joonised hääleintonatsioonist (pitch) ja intensiivsusest, mis illustreerivad märgitud kahele keelele iseloomulikku kõrisulghääliku esinemist.

Kuna arvutiprogrammi poolt tehtud intonatsioonialüüsis võid esineda vigu, on töö autor teinud kindlaks, et analüüsi illustratsioonidel olev vastab reaalselt kuuldule.

Samuti on intonatsioon ja intensiivsus väga individuaalne, mis võib analüüsi tulemusi mõjutada.

Analüüsi tulemused tõestasid antud tööalguses püstitatud hüpoteesi; nelja analüüsinäite põhjal võib väita, et taani ja võru keele kõrisulghääliku häälduses esineb väikeseid erinevusi. Enamus näidetes esines intonatsioon ja intensiivsuses langus. Teaduslikuma ning paikapidavamate järelduste tegemiseks soovib autor andestikku suurendada.

Töö tulevikuväljavaadetenä toob autor välja võõrkeeleõppe valdkonna, mis hõlmaks taani keelt õppivate eestlaste (eriti Lõuna-Eestist pärinevate) keeleõppesse antud töö tulemuste rakendamist. Võru keele kõrisulghääliku näidete põhjal saaks aidata taani keelt õppivaid eestlasi taani keele kõrisulghääliku omandamisel.

Litteraturliste

Afdeling for Dialektforskning, Nordisk Forskningsinstitut , Københavns Universitetet.

<http://dialekt.ku.dk/dialekter/dialekttraek/stoed/> Set 11.05.2017

Affrikat i Dansk Fremmedordbog, 2. udg., Karl Hårbøl, Jørgen Schack og Henning Spang-Hanssen (red.), 1999, Gyldendal. Hentet 3. juni 2017 fra

<http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=33506> Set 03.02.2017

Basbøll, H (1985). Stød in Modern Danish. *Folia Linguistica*, 2, 1-50

Folia Linguistica, ISSN (Online) 1614-7308, ISSN (Print) 0165-4004, DOI:

<https://doi.org/10.1515/flin.1985.19.1-2.1>. Set 12.10.16

Boersma, Paul & Weenink, David (2017). Praat: doing phonetics by computer [Computer program]. Version 6.0.28, retrieved 23 March 2017 from

<http://www.praat.org/> Set 10.11.16

Eesti Entsüklopeedia. *Keem, Hella* . MTÜ Entsüklopeedia (EE 14, 2000; ETBL, 2000); http://entsyklopeedia.ee/artikkel/keem_hella Set 02.06.2017

Eesti Teadusinfosüsteem. *Sulev Iva* . SA Eesti Teadusagentuur ;

<https://www.etis.ee/Portal/Persons/Display/9fdc425c-6213-4573-b22b-f42c8bb46c59>

Set 02.06.2017

Erik Thau-Knudsen: vokalharmoni i Den Store Danske, Gyldendal. Hentet 2. juni 2017

fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=180976> Set 03.06.2017

Gold, N. (2006) *Successful Bilingual Schools: Six Effective Programs in California*. San Diego: San Diego County Office of Education.

https://web.stanford.edu/~hakuta/Courses/Ed205X%20Website/Resources/Gold%20SBS_RepRep_FINAL.pdf. Set 10.05.2017

Grønnum, N (2001). *Fonetik og fonologi*. København: Akademisk forlag

Hyllested, Adam. Nesser, Anne: *finsk-ugriske sprog i Den Store Danske*, Gyldendal. Hentet 5. juni 2017 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=76240> Set 05.06.2017

Iva, S (2003). *Võru kõrisulghäälük*. K.Pajusalu (Toim.) ja P. Teras (Toim.), *Lõunaeesti häälükud II* (lk 68- 91). Tartu: Tartu Ülikool

Jørgen Rischel: artikulation i *Den Store Danske*, Gyldendal. Hentet 11. maj 2017 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=40620> Set 02.06.2017

Keem, Hella (1997). *Võru keel*. Tallinn. Emakeele selts

Naja Riegels: Nina Grønnum i *Den Store Danske*, Gyldendal. Hentet 2. juni 2017 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=86677> Set 02.06.2017

Naja Riegels: Hans Basbøll i *Den Store Danske*, Gyldendal. Hentet 2. juni 2017 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=44467> Set 02.06.2017

P. Boje, T: komparativ metode i *Den Store Danske*, Gyldendal. Hentet 9. maj 2017 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=108622>

Set 18.04.17

Parve, M (1999). *Võru vokalismi erijooni*. Magistritöö. Tartu Ülikool, eesti ja üldkeeleteaduse osakond

Riad, Tomas (2014). *The Phonology of Swedish*. Oxford: Oxford University Press

Samtalegrammatik. *Danish talk in interaction* . Institut for kommunikation og kultur.Aarhus Universitet

<http://samtalegrammatik.au.dk/> Set 10.11.2016

Saar, Evar (2017). *Võru keel. Keele ajalugu*. Võru Instituut <http://wi.ee/et/voru-keel/>
Set 03.06.2017

Science Encyclopedia JRank *Hearing- Sound* 2017 ,
Hearing -
Sound. Set 11.05.2017

Võru Instituut (1999).*Võro-Seto Language* .Võru: Võru Instituut

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mari-Liis Schmidt ,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Sammenligning af stød i dansk og võru

mille juhendaja on Nicholas Hedegaard Mikkelsen

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas

digitaalarhiivi DSpace-i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 17.05. 2017

Mari-Liis Schmidt